

El sisè d'Olot (1642), una moneda inèdita i sorprenent

M. CRUSAFONT I SABATER

Comentarem, en aquesta ocasió, una peça monetària realment desconcertant. A primera vista sembla un dels fins ara desconeguts sisens d'Olot corresponents a una emissió que va deixar unes certes traces documentals. Però hi ha un seguit de detalls que semblen desmentir-ho. Vegem, en primer lloc, la descripció de la peça:

Sisè d'aram o de billó molt baix.

a/ +VNI...OLO(TIS) Efigie de Felip III mirant a l'esquerra.

r/ P...(A)LO Armes catalanes coronades. Dos punts a l'esquerra.

Pes: 3,1 g Ø: 21 mm Inèdit

Les llegendes es poden completar així; a/+VNI(VERSITAS).OLO(TIS) r/P(RINCIPAT CAT)ALO. La part final de l'anvers és de mal llegir. Després d'OLO es veu bé un pal que sembla d'una T, amb la qual cosa es completaria OLOT. Després hi ha un altre pal i un signe arrodonit que fan suposar una terminació llatinitzada amb IS, donant OLOTIS. De tota manera no es pot descartar que sigui una data incompleta de la forma 16, com trobem també en algun dels sisens de Besalú. En aquest segon cas la lectura seria OLOT 16. Nosaltres pensem, però, que és molt més probable la lectura OLOTIS. La forma VNIVERSITAS la trobem, també, en les peces d'argent d'Olot.

Atenent a la lectura que sembla oferir la peça per la banda de l'anvers hauríem de convenir que es tracta, efectivament, d'un sisè d'Olot. Recordem que, malgrat que no s'hagi trobat fins ara cap peça semblant, hi ha les següents dades documentals referents a la seva encunyació:

– 12 de març del 1642. Es paga a un ferrer pel treball de fer dos «mollos» o encunys. Com que en la mateixa data l'administrador de la fàbrica dels menuts feia el lliurament d'aquests menuts com a conseqüència de les crides prohibitòries de Brezé per a la fabricació de moneda en els tallers locals, no sembla que puguin correspondre a menuts.

– 13 de març del 1642. Es paga el preu de tres caixetes «per los sisens»

– 22 de març del 1642. Es paga per «l'adop del manxó per la fàbrica dels sisens»

– 13 gener 1643. S'anota la venda de les sobres del carbó de la fàbrica dels sisens, la qual cosa demostra que l'encunyació ja havia finalitzat.¹

En comentar aquestes dades documentals ja vàrem manifestar la nostra estranyesa. D'una banda perquè havent estat Olot un taller d'una certa importància, amb abundant evidència dels menuts d'aram, no hagués arribat cap exemplar dels sisens. De l'altra perquè sembla ben contradictori que el mateix dia que la ciutat es feia ressò de les prohibicions de Brezé i demanaven a l'administrador de la seca que diposités els menuts fabricats, es llancesin a la fabricació d'una moneda encara més il·legal. Recordem que Brezé havia prohibit tots els amonedaments locals, excepte per a aquells tallers que tinguessin llicència anterior. Aquestes llicències anteriors podien correspondre a emissions locals de menuts o com a molt

1. Seguim les informacions contingudes a M. CRUSAFONT I SABATER, *Història de la moneda de la Guerra dels Segadors*, Barcelona, IEC, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics 2001. En aquesta obra expliquem també l'atribució a la Guerra dels Segadors dels menuts olotins, feta per Danés. Les referències Crus- remeten igualment a aquest llibre.

d'ardits, però mai de sisens. El fet és, però, que no consta pas que Olot hagués tingut abans llicència de batre ni tan sols menuts. Cal tenir present, en aquest sentit, que els diners amb bust de Felip que Botet i altres atribuïren al temps de Felip II (III) per la seva semblança amb els de Vic, ja va demostrar complidament Danés que havien de correspondre al temps de la Guerra dels Segadors. Davant d'aquestes incongruències vàrem apuntar la possibilitat que Olot, amb l'acord dels síndics de Besalú, no hagués emprat l'aram sobrer de l'emissió de menuts per batre els sisens d'aquesta darrera població i per als quals no tenim cap mena de documentació. Recordem que hi ha curiosos paral·lelismes entre les peces d'argent d'aquests dos tallers monetaris, com, per exemple, les orles de punts que voltren els anells que hi ha als espais alterns de la creu del revers. És un detall que no es troba en cap altra de les seques catalanes de la Guerra i fa pensar en una certa connivència entre els dos tallers.

L'aparició del sisè que hem descrit sembla que desmenteix la nostra hipòtesi i demostra que els olotins sí que varen arribar a emetre sisens. Però per arribar a aquesta conclusió hi ha, també, força inconvenients:

1) L'any 1642, que és quan aparentment Olot bat sisens, la major part de les monedes que s'encunyaven a Catalunya eren a nom del Principat de Catalunya i amb el tipus del bust català o bé de Lluís XIII, sigui amb el seu bust, sigui mantenint l'escut, però ja no se'n batién a nom de Felip III. Cal tenir present que si bé la totalitat de la plata olotina porta el nom de Felip, la data d'aquestes peces és el 1641. Pel que fa als menuts, tots són sense data i porten majoritàriament el nom i l'efígie de Felip i es degueren batre el 1641, mentre que uns pocs exemplars porten el nom i el bust de Lluís i serien, amb tota probabilitat, els batuts als inicis del 1642. En el cas d'Olot, doncs, no es varen fer menuts a nom de Principat. Fixant-nos en això resulta llavors desconcertant la menció de PRINCIPAT en el sisè, tot sabent que forçosament els sisens han d'ésser posteriors als diners a nom de Lluís.

2) Sembla una mica incoherent que mentre a la plata s'emprà la forma OLOT, als sisens aparegui la forma OLOTIS, molt rara, a més, en la documentació olotina.²

3) El fet més sorprenent pel que fa a la peça que estem comentant és, però, que l'encuny de la cara que porta l'escut i el nom de PRINCIPAT no tan sols té totes les característiques dels sisens de Terrassa sinó que és idèntic en tots els seus detalls. Cal tenir present que els sisens de Terrassa tenen una tipologia molt específica, cosa que els distingeix a primer cop d'ull dels sisens dels altres llocs que varen batre amb escut català: es tracta d'un escut més petit, molt menys allargassat i és l'únic taller que porta punts o grups de dos punts als costats de la figura heràldica.

2. En documentació molt arcaica apareixen les formes OLOTO i OLOTIS, vegeu J. DANÉS I TORRAS, *Història d'Olot*, vol. I, Olot 1977, cap. I, «Els orígens i el nom», p. 33-40.

Aquests dos punts apareixen un més baix que l'altre, igual que en els sisens terrassencs. Un altre detall: la L visible de Felip té un petit esperó com el que veiem al sisè terrassenc Crus-176 c. D'altra banda el cercle de punts comença a la part baixa de la corona, a la dreta, i acaba a la part alta, a l'esquerra, tant en els sisens de Terrassa com a la nostra peça. Ho podem veure en els sisens terrassencs Crus-174 b i 175 c. Coincideixen, doncs, en els detalls més insignificants. Hem comentat la qüestió amb l'amic Rafel Comas, que ha fet una sistematització dels encunys terrassencs, i també a ell li sembla fora de dubte que es tracta d'un encuny terrassenc. Quin, en concret, no es pot determinar a causa de la mala conservació de la peça que estem comentant. Com explicar, però, la presència d'un encuny de Terrassa a Olot? O bé, alternativament, seria possible que els terrassencs haguessin batut sisens a nom d'Olot després de la prohibició de Brezé a fi de descarregar-se de responsabilitats?. La segona possibilitat ens sembla en excés complicada i d'altra banda la troballa de la peça a Fortià, a l'Empordà, apunta també a una fabricació olotina, però llavors s'ha de veure si per cronologia hi ha la possibilitat que un rodets terrassenc hagués pogut viatjar a Olot, un cop acabada la fabricació terrassenca.

Com explicar, doncs, la peça que presentem i a quin taller s'ha d'atribuir?

Diguem, en primer lloc, que, al nostre parer, es pot descartar que estiguem davant d'una peça falsa d'època o de falsificació actual. Com a falsa d'època li falta model i, d'altra banda, te una factura prou correcta. Tampoc s'avé amb un fals d'època que el rodets del revers sigui de les peces autèntiques terrassenques. Com a falsa moderna, la troballa ho desmenteix.

Intentem, ara, respondre les qüestions que hem plantejat abans:

1) La dificultat de la tipologia singular amb el bust de Felip en una cronologia extemporània com ho era a l'any 1642 podria tenir una explicació que podríem anomenar «clàssica» en el context d'aquestes emissions. Els síndics d'Olot es plantegen fabricar aquestes monedes després de l'edicte de Brezé. Ho fan, doncs, a consciència que es tracta d'una actuació irregular. Una forma senzilla d'eludir futures responsabilitats és aparentar que la fabricació havia estat feta abans de l'esmentat decret, és a dir, l'any 1641, per exemple. Res millor que el bust de Felip per donar aquesta impressió. Es tractaria, doncs, d'una incongruència conscient i deliberada, amb una motivació ben establerta. Això mateix varen fer, d'altra banda, molts altres tallers catalans, mantenint tipologies superades, com el bust de Lluís XIII a Girona fins al 1646 o dates endarrerides com veiem en els sisens de Solsona o els menuts de Cervera, per posar només alguns exemples. De fet, les temences dels olotins no eren pas infundades: el dia 1 de juliol del 1642, el Mestre Racional els demanà el llibre dels comptes de les emissions monetàries fetes l'any 1642. Els síndics s'excusaren dient que no el trobaven i la qüestió es resolgué amb una sanció de 50 lliures. De segur que tothom sabia de sobres quin joc es jugava i la lleu multa imposada mostra que el que es cercava era una composició

amigable, a condició de tancar definitivament l'afer. Per tant, el bust de Felip no seria més que un enginy ideat per simular una cronologia de l'emissió anterior a les prohibicions dels inicis del 1642.

2) Més difícil és explicar el perquè de la forma OLOTIS en lloc de la d'OLOT que apareix en les peces de cinc rals. De tota manera, havent vist que hi ha documents que l'empren, tampoc és un fet de molta significació. De segur que l'emissió es degué fer amb presses i potser el gravador es trobà que un cop acabada la paraula OLOT li mancava un espai que omplí de la millor manera que se li va ocórrer.

3) Pel que fa a la singular presència d'un rodets terrassenc a Olot, el primer que hem de fer és analitzar amb deteniment la cronologia. A primera vista, sembla que les emissions de sisens de Terrassa i d'Olot coincidiren en el temps. Terrassa s'equipa amb un molinet al setembre del 1641, però no comença a fer sisens fins als primers dies del 1642, per acabar vers l'abril d'aquell mateix any, suposant que atuessin les emissions prop de la mateixa data que pensem que deuria acabar l'encunyació de l'argent. Olot també sembla començar als inicis del 1642, però hi ha un petit decalatge. De fet, no va vendre les restes del carbó de la fàbrica dels sisens fins al 13 de gener del 1643 i el pagament de la feina de fer dos encunys que es mana a un ferrer no es féu fins al març del 1642. Per tant, potser sí que Olot va començar a fer sisens quan ja Terrassa havia acabat el batiment. Un cert retard a la finalització de l'emissió, és a dir, després del març del 1642, no té massa importància. Sembla molt probable, però, que els olotins suspenguessin definitivament les emissions arran de la indagació del mestre racional i la multa del juliol del 1642. La fabricació olotina dels sisens s'hauria hagut de fer, per tant, des de finals de març (pagament dels encunys) o mitjans d'abril (possible arribada de l'encuny de Terrassa) fins a finals de juny (poc abans de la indagació o arran d'aquesta indagació), com a molt. Com que l'espai és molt estret, sembla més probable que Olot acabés per fer uns pocs sisens de prova, fet que explicaria la llarga absència d'aquestes peces en l'evidència numismàtica. Acceptant aquesta visió dels fets sembla més raonable descartar la nostra hipòtesi anterior, és a dir, que Olot hagués fet, a més, els sisens de Besalú.

Ignorem, però, com el rodets de Terrassa va acabar anant a parar a Olot. Hom podria suposar, per exemple, que el mateix expert que va fabricar els molinets de Terrassa hagués fet, també, els d'Olot i s'endugués un dels encunys terrassencs, però cal tenir present que Olot s'equipava amb un molí el setembre del 1641, és a dir, molt abans que cessés l'emissió terrassenca. En principi, sembla que el molí que havia estat emprat per batre els menuts olotins hauria d'haver estat capaç de fer també els sisens. En cas contrari, potser sí que els olotins es varen equipar *a posteriori* amb els molins ja en desús de Terrassa, cosa que explicaria millor la migració del rodets. D'on provenien els equipaments d'aquests tallers?. Olot sabem que encarregà els encunys dels cinc rals a Vic, però Terrassa sembla que més

aviat prengué experts barcelonins, almenys pel que fa a la plata. En qualsevol cas, no tenim dades per poder resoldre aquesta qüestió.

En definitiva, tot i les incògnites que ens planteja la presència d'un encuny terrassenc, no sembla raonable deixar d'atribuir a Olot una peça que porta el nom d'aquesta població. També hi ajuda el lloc de la troballa. Es tracta, doncs, d'un cas de difícil explicació però, ara per ara, no hi ha arguments determinants per poder descartar que fos emès a la seca que explicita a la seva llegenda de l'anvers.

L'aparició d'aquesta curiosa peça olotina ens aporta arguments per reconsiderar el també singular sisè de Girona amb anvers amb bust de Felip i revers amb armes de Girona i data 1642. La incongruència d'aquella peça i la seva presència a la col·lecció Vidal-Quadras, on havíem detectat altres peces irregulars, possibles manipulacions creades amb afany de frau, ens havia inclinat a considerar-la en l'apartat de les incertes. Es tracta de la Crus-I.3 de l'obra abans esmentada. A la vista del tipus olotí, igualment híbrid, el sisè gironí pren més versemblança d'autenticitat. Si tenim present que Girona adquirí el molinet per batre sisens el mes de juliol del 1641, però que no el posà en funcionament fins al mes de novembre del mateix any, és possible que hagués preparat inicialment encunyats per a sisens amb l'efígie de Felip i que després no els hagués emprat i n'hagués fet de nous amb l'escut català i la menció del Principat de Catalunya. Tot i les prohibicions de Brezé, Girona seguí encunyant fins al 1645 i coneixem, encara, un sisè amb data 1646, efígie de Lluís XIII i llegenda a nom de Lluís XIV. És evident que els gironins anaven emetent, potser amb l'esperança d'assolir la legalització de les seves emissions. En algun moment de dificultats, se'ls hauria pogut ocórrer emprar algun dels vells encunyats a nom de Felip o s'hauria pogut esmunyir per error. Això explicaria aquesta singular peça. Com hem assenyalat abans, no cal pas que ens sorprenguem d'aquestes actuacions en una situació de guerra i de polítiques monetàries canviants. Fins i tot a Barcelona els consellers varen acordar el 14 d'abril del 1644 batre «ardits de la forma antiga, y ab las mateixas armas que estan fets los ardits vells, sens mudar-hi cosa alguna en ells», potser perquè els ardits a nom de Lluís XIV que havien començat a emetre poc abans no havien tingut bona acollida, tal com ho denota un altre acord del 1648; «los ardits no són tan ben rebuts com los sisens».³ No cal dir que aquests ardits «de la forma antiga» no seran fàcils d'identificar, si no fossin aquells de l'any 1633 que, a diferència de tots els altres, porten tres punts sota el bust del rei Felip.

En definitiva, hem de concloure que el sisè inèdit que hem presentat és d'Olot i correspon a la documentada emissió del 1642. Una emissió il·legal i, per això, volgudament incongruent. La resta de les incògnites, bàsicament la presència d'un rodet terrassenc a Olot, no es poden resoldre amb les dades actuals.

3. *Història... op. cit.* doc. 338, p. 332.